

כנס ה- 2022 NLS

קיבעון (Fixation) וחזרה

ארגומנט

אלכסנדר סטבנס

החזרה היא אחד מארבעת מושגי היסוד של הפסיכואנליזה, כפי שהוגדרה על ידי לאקאן בסמינר XI. בסמינר, לצד מושג החזרה מציג לאקאן אופנות חדשה של ממשי. על מנת לעשות זאת הוא מבדיל את החזרה מההעברה, אשר הפוסט פרוידיאנים שחקו וצמצמו אותה לחזרה על דמויות מהעבר.

קיבעון הוא מושג פרוידיאני אשר פרויד עושה בו שימוש דיסקרטי למדי, ושמעולם לא ניתן לו ייעוד גדול במטא-פסיכולוגיה שלו. זהו ז'א. מילר, קורא של פרויד, אשר בעוברו דרך לאקאן האחרון מעניק לו רלוונטיות חדשה: "ההתענגות (...), היא אירוע גוף. (...) היא מהסדר של טראומטיזם (...)" היא אובייקט של קיבעון.¹ אין זו הפעם הראשונה שבה הוא נסמך על פרויד כדי להציע גישה ללאקאן האחרון בדומה להצעה לקריאה של עכבה, סימפטום ומועקה.²

Fixierung (קיבעון)

פניתי לאינדקס של *Gesammelte Werke* על מנת לגלות שקיבעון הוא מושג המופיע אצל פרויד, כמעט בפעם הראשונה ב-1905, במאמר *שלוש מסות על התיאוריה של המיניות*. בהתפתחות החיים המיניים פרויד מזהה גורמים מוקדמים מפריעים – מתוך הבנה שההפרעה היא בדרגות שונות אצל כל אחד ואחד. גורמים מבניים מוקדמים אלו, עדין אינם מדויקים אצל פרויד, אולם הם מכילים את אשר הוא מכנה "היצמדות" לרשמים של חיי המין. ל"הצמדות" זו הוא קורא "נטייה לקיבעון".³ זה כתוצאה ממפגשים מאוחרים יותר של "הפעלה אקראית של מיניות ילדית" שחומר זה "יכול להתקבע לכדי הפרעה מתמדת".⁴

זה הקיבעון שמבנהו היסודי כבר נוכח כאן: קיימים גורמים ראשוניים המתעוררים לחיים באמצעות טראומה קונטינגנטית המייצרת קיבעון בסימפטום, אשר מהמרכיב המתמשך שבו ניתן להסיק את החזרה, "כל צעד בדרך התפתחות ארוכה זו [של החיים המיניים] יכול להפוך לנקודת קיבעון".⁵ בהמשך יתבהר שגורמים ראשוניים אלו מתייחסים תמיד למימד דחפי.

ב-1909 בחמש הרצאות על הפסיכואנליזה, ההרצאות האמריקאיות, הוא היה מדויק יותר. שם, מתוארים הסימפטומים ההיסטריים כ"שאריות ואנדרטאות זיכרון" להתנסויות טראומטיות ומעידים

¹ Jacques-Alain Miller, *L'être et l'Un*, cours 4 du 9.2.2011.

² Jacques-Alain Miller, *Le Partenaire symptôme*, cours du 3 et du 10.12.1997.

³ Sigmund Freud, *Trois essais sur la théorie sexuelle*, p 194-195, éd nrf-Gallimard, 1987. *Adhérence* en français et 'pertinacity' en anglais, sont la traduction du mot allemand, *Haftbarkeit*, G.W. V, p. 144.

⁴ *Ibid*, p. 196.

⁵ *Ibid*, p. 185.

בכך על קיבעון לטראומה.⁶ קיבעון זה נוגע איפא, לא רק למסמני הטראומה, לסמלים, אלא גם להטענת עוררות, מה שהוא מכנה "שאריות" דחפיות.

זה ברור עוד יותר בהרצאה ה-18 מתוך הרצאות המבוא לפסיכואנליזה, המתייחסת במדוייק לקיבעון.⁷ בטקסט זה מ-1917 שנכתב לאחר מלחמה, נוצרת זיקה עם הנירוזות הטראומטיות. כמו באלו, קיבוע הליבידו מתרחש תמיד בנקודה טראומטית ולעיתים הוא מאוד מוקדם. הדחף נעצר, מעוכב ומתקבע בנקודה מסוימת בהתפתחות.

לבסוף, במאמר אנליזה סופית ואינסופית מ-1937, פרויד אומר זאת בדברו על התפתחות הליבידו. "ואפילו במהלך התפתחות נורמלי המהפך [הטרנספורמציה] לעולם אינו מושלם, כך שגם בעיצוב הסופי עשויים עדיין להישמר שרידים של קיבעונות הליבידו הקודמים."⁸ אצל פרויד אם כך, הקיבעון נותר תמיד קשור לחזרה של תו ליבידינלי מסוים שהיה טראומטי, כלומר, שהיה מעורב בהגחה של ממשי. אולם למרות זאת הוא מכונן את מטרת ההתנסות האנליטית אל סלע הסירוס, מבלי ללכת מעבר לכך, מבלי לכוון לנקודת קיבעון זו. לאקאן הוא זה שייקח את האנליזה אל מעבר, עד לחשיפת נקודה זו בפאס וה-AE, אכן מעידים על ההשפעה של אחד זה של ההתענגות שהוא נקודת הקיבעון שפרויד זיהה מבלי לגשת אליה באמת. מונח זה אכן נמצא בכמה מקומות בעבודתו, אך יש לציין שהוא לא העניק לו משמעות רבה.

זה ז'א. מילר הקושר בלאקאן האחרון את הקיבעון הזה עם האחד הזה של ההתענגות, כאשר ההתענגות כבר איננה נתפסת בדיאלקטיקה של האיווי, אלא הופכת לשוק קונטינגנטי טהור. תוכלו למצוא התפתחות זו בשיעורים 4 ו 9 מתוך הקורס ההווה והאחד.⁹ "פרויד זיהה את מה שאנו מנסחים כצירוף של האחד וההתענגות, צירוף הגורם לכך שהליבידו אינו נתון לטרנספורמציה, למטמורפוזתה, להתקה. המשמעות של נקודת הקיבעון היא שיש אחד של ההתענגות, החוזר תמיד לאותו מקום, ולכן אנו מכנים אותו ממשי."¹⁰

החזרה

החזרה, מנגד, הנה מושג המקבל מקום חשוב בעבודתו של פרויד. אחד מהטקסטים שלו – היזכרות חזרה ועיבוד¹¹ – מוקדש לו. בטקסט זה החזרה קשורה להעברה, היא מייצרת התנגדות בטיפול ואף מחמירה את הסימפטומים. התנועות הדחפיות נותרות מובלעות. זה הדבר שאותו לאקאן הופך כאשר

⁶ Sigmund Freud, *Sur la psychanalyse*, p 41-43, éd nrf-Gallimard, 1991.

⁷ Sigmund Freud, *Introduction à la psychanalyse*, p 255 et svtes, éd pbp, 1978.

⁸ Sigmund Freud, *L'analyse avec fin et l'analyse sans fin, Résultats, idées, problèmes II*, p. 244, PUF 1985.

עברית, מיניות ואהבה, עם עובד, 2002, עמ' 210.

⁹ Jacques-Alain Miller, *L'Être et l'Un*, cours 4 du 9.2.2011 et 9 du 30.3.2011.

¹⁰ Jacques-Alain Miller, *L'Être et l'Un*, cours 9 du 30.3.2011.

¹¹ Sigmund Freud, *Reminoration, Rptition, Perlaboration*, (texte de 1914) in *La Technique Psychanalytique*, p. 105 et svt, PUF 1977.

ב"ארבעת מושגי היסוד של הפסיכואנליזה" הוא מפריד את החזרה מההעברה על מנת להצמידה יותר אל הדחף.

ובמאמר "מעבר לעקרון ההנאה", זוהי כפיית החזרה, אשר לפי פרויד מכניסה אותנו למסלול של דחף המוות על בסיס חזרת האלמנט הטראומטי.¹²

יחד עם זאת אצל פרויד, כמו גם אצל לאקאן לפני סמינר XI, החזרה במהותה הנה סמלית. הדוגמה העיקרית לכך היא הסמינר שלו על "המכתב הגנוב", אשר בו התחביר מציג את החזרה המסמנית על אפיונה האוטומטי. "אוטומטיזם זה, אם נדייק, הוא ערכו של הזיכרון הפרוידיאני, (...) מוטען בכל ההיסטוריה של הסובייקט. (...), נוכל לומר שבהוראתו המוקדמת, לאקאן עושה מהלא מודע משפט חוזר המציית לחוקי הגדרת הסמלי"¹³. ונוכל להוסיף כי רשת זו של אלפא, בטא, גמא, מדגישה את החזרה כעיבוד של ידע, S2.¹⁴

"בחזרה יש מן הכנות, זה ידוע היטב."¹⁵ אין באמת מן ההפתעה. מצד שני בסמינר XI לאקאן מכניס סוג חדש של חזרה. הוא עושה זאת עם הזוג האריסטוטלי טיכה ואוטומטון. האוטומטון הוא החזרה הסמלית המצייתת לסדר הסמלי, בעוד שהטיכה הוא הגחה של ממשי. מפגש מקרי שאינו מציית לסדר הסמלי. זהו מפגש מוחמץ, אשר אינו נרשם בחזרה המסמנית. זה מה שנותן את מקומו לאובייקט a קטנה, ובכך פותח מובן חדש לממשי: ההגחה של פיסות של ממשי, כפיסות התענגות.

טיכה הוא "מפגש עם הממשי"¹⁶ אשר "חומק", אשר הוא "מעבר לאוטומטון". זוהי הגחה של מפגש ראשוני "מאחורי הפנטזמה". זוהי אם כך חזרה של טראומה. הממשי הוא העיקרון של חזרה זו, המתרחשת כאילו באקראי.¹⁷ "זה כבר כאן, ב-כאילו באקראי זה, על כך לאקאן יכריז בהוראה הלגמרי אחרונה שלו, על כך ש"הממשי הוא ללא חוק". זה "הממשי כבלתי ניתן להטמעה".¹⁸

הסינטום

בהמשך לאקאן יקשור אף יותר את החזרה אל הדחף עד לידי כך שבסמינר XVII, 'ההופכי של הפסיכואנליזה', הוא אומר כי "החזרה אינה ניתנת לחשיבה וכי אין לה ערך אלא החל מהתענגות"¹⁹ ומילר מפרט: "הדבר שלאקאן מכנה בסמינר XVII ידע, זהו תעתיק של אגדת החזרה הפרוידיאנית (...), זוהי החזרה במידה שהיא מתייחסת אל ההתענגות".²⁰ החזרה קשורה לפיכך לעודף ההתענגות שנמלט מפעולת המסמן.

¹² Sigmund Freud, *Essais de psychanalyse*, p. 104, pbp 1981.

¹³ Jacques-Alain Miller, *Transfert, répétition et réel sexuel*, Quarto 121 (2019), p. 14 (cours 15.3.1995).

¹⁴ cf Jacques-Alain Miller, cours *Le Partenaire Symptôme*, cours du 6.5.98.

¹⁵ Jacques-Alain Miller, *La fuite du sens*, cours du 20.3.1996

¹⁶ Jacques Lacan, *Sem XI, Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse* (Texte établi par Jacques-Alain Miller), 1973, Paris : Seuil, p 53.

¹⁷ *Ibid*, p. 54.

¹⁸ Jacques-Alain Miller, *L'Œtre et l'Un*, cours 3 du 2.2.2011.

¹⁹ Jacques-Alain Miller, *Transfert, répétition et réel sexuel*, Quarto 121 (2019), p. 17 (cours 15.3.1995).

²⁰ *Ibid*.

אולם החזרה תמצא אצל לאקאן האחרון נוסחה נוספת ורדיקאלית עוד יותר מאחר שהיא הופכת לסינטום עצמו. יש את ה־אחד של המסמן לגמרי לבדו, מחוץ לסמלי, המכה בגוף ומותיר שם חותם של התענגות. הסינטום יהיה החזרה, חזרור של סימן התענגות זה. שם אנו שבים ומוצאים את הקיבעון הפרוידיאני. נוכל לומר שהסינטום הוא חזרה על קיבעון, אפילו חזרה + קיבעון. זהו הסינטום (sinthome) שנכתב עם t-h, שהוא הצורה האחרונה של החזרה וכעת זוהי שאלה של היכולת לקרוא. כבר אין זו שאלה של גילוי הופעת המשמעות, אלא של קריאת האות של אירוע ההתענגות החוזר באירוע של הגוף.

מחזרור זה כחזרה על סוג חדש, אשר אינו משאיל עצמו לפירוש אך מהובר להתענגות, מילר נתן לנו דוגמה פרדיגמאטית, אני מצטט אותו בטקסט שלו לקרוא סימפטום: "זה מה שמתגלה בהתמכרות ב- 'עוד כוס אחת' (...). ההתמכרות היא שורש הסימפטום העשוי מהחזרה שאינה ניתנת להכחדה של אותו אחד. אותו הדבר, כלומר זה אינו מתחבר. לעולם אין מדובר ב- 'שתיתי שלוש כוסות, אז מספיק', שותים תמיד אותה כוס פעם נוספת, זהו שורש הסימפטום. במובן זה לאקאן יכול היה לומר שהסימפטום הוא et cetera. כלומר החזרה של אותו אירוע.²¹

אם כך, אתם רואים כי נושא הכנס הבא שלנו הוא גם, במובן מסוים, המשך לוגי של כנס זה.

תרגום ועריכה מצרפתית ומאנגלית

חמוטל שפירא

ענת פריד

המקור בצרפתית ותרגומו לאנגלית באתר ה- NLS

²¹ Jacques-Alain Miller, *Lire un symptôme*.
<https://www.wapol.org/es/articulos/TemplateImpresion.asp?intPublicacion=13&intEdicion=2&intIdiomaPublicacion=1&intArticulo=2305&intIdiomaArticulo=5>
בעברית "לקרוא סימפטום", עמ' 11.